

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук

Цветкової Ганни Георгіївни

на дисертацію Головач Наталії Василівни

**«Формування професійно значущих якостей майбутніх
фахівців з управління персоналом та економіки праці
у процесі фахової підготовки»**

поданої на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

1. Актуальність дисертаційного дослідження та зв'язок із планами відповідних галузей науки

У процесі освітніх трансформацій, зумовлених функціонуванням вищої освіти України в нових соціально-економічних та політичних умовах та у зв'язку з її належністю до Єдиного європейського простору вищої освіти й науки висувуються підвищені вимоги до професійної підготовки майбутніх фахівців, які повинні відповідати постійно мінливим вимогам ринку праці.

У контексті євроінтеграційних процесів проблема формування у студентів професійно значущих якостей, які в поєднанні з професійними знаннями та уміннями сприяють конкурентоспроможності майбутнього фахівця, його розвитку та кар'єрному зростанню, постала з особливою гостротою в умовах інтенсивної інформатизації суспільного життя, створення інноваційних комунікаційних систем, реалізації потреби забезпечення подальшого духовного поступу українського суспільства.

Актуальність проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців з управління персоналом та економіки праці доведена автором дослідження як шляхом вивчення змісту державних нормативних документів із питань розвитку освіти в умовах глобалізації та європейської інтеграції, виявлення суперечностей існуючої системи професійної підготовки фахівців з управління персоналом та економіки праці у ВНЗ, так і за допомогою аналізу психолого-педагогічної літератури з досліджуваної проблеми.

Рецензоване дослідження виконане відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи в рамках загальної теми ПрАТ «ВНЗ Міжрегіональна Академія управління персоналом» «Теоретико-методологічні засади становлення української державності і соціальна практика: політичні, юридичні, економічні та психологічні проблеми» (державний реєстраційний номер 0113U007698) та відповідно до плану науково-методичних досліджень кафедри управління персоналом та економіки праці Інституту менеджменту та бізнесу імені Богдана Хмельницького, що здійснюється в рамках наукової теми «Формування професійної компетентності фахівців з управління персоналом та економіки праці» (протокол № 6 від 19.01.2011 р.)

Тема дисертації затверджена Вченою радою ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (протокол № 12 від 17.12.2015 р.) і узгоджена в бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 2 від 23.02.2016 р.).

2. Найбільш істотні наукові результати, які містяться в дисертації

Автором виділено сім груп професійно значущих якостей фахівця з управління персоналом та економіки праці;

- розроблено систему професійно значущих якостей фахівця з управління персоналом та економіки праці; виокремлено чотири професійні ролі фахівця;

- розроблено модель формування професійно значущих якостей майбутніх фахівців з управління персоналом та економіки праці у процесі фахової підготовки, що включає: організаційно-методичний підхід до коригування навчальних планів та освітньо-кваліфікаційної характеристики бакалаврів, співпраці вищих навчальних закладів та роботодавців на засадах соціального партнерства, якісного набору студентів на спеціальність «Управління персоналом та економіка праці»; заходи професійної адаптації студентів; механізм діагностики професійно значущих якостей студентів; організацію наукових гуртків, тренінгів, розробку спецкурсу формування професійних цілей та завдань розвитку професійно значущих якостей студентів, розробку методики інтегральної оцінки рівня сформованості та методики оцінки відповідності професійно значущих якостей майбутніх фахівців з

управління персоналом та економіки праці вимогам ринку праці за професійними ролями, що забезпечує механізм контролю якості професійної підготовки фахівців за участі вищих навчальних закладів та роботодавців;

- виявлено *педагогічні умови* (запровадження в практику вищих навчальних закладів науково-обґрунтованого змісту освітнього процесу для вдосконалення формування професійно значущих якостей майбутніх фахівців у розрізі професійних ролей; застосування теоретично обґрунтованого та експериментально перевіреного механізму діагностики професійно значущих якостей майбутніх фахівців; використання педагогічного інструментарію, що ґрунтується на інтерактивній взаємодії педагогічного колективу вищого навчального закладу і студентів, а також роботодавців);

- *уточнено* сутність і зміст поняття «професійно значущі якості», «професійна компетентність», їх відмінність, взаємозв'язок та особливості формування;

- *удосконалено* процес формування професійно значущих якостей майбутніх фахівців з управління персоналом та економіки праці на основі аналізу та узагальнення вимог до їх професійної підготовки, готовності до ефективної практичної роботи;

- *подальшого розвитку* набули зміст, форми і методи формування професійно значущих якостей майбутніх фахівців з управління персоналом та економіки праці у процесі фахової підготовки.

3. Нові факти, одержані здобувачем

Автором *професійно значущі якості* визначено як інтегративні характеристики, особливості та риси характеру, які формуються лише за наявності в особистості відповідних фізіологічних, психологічних властивостей, та в поєднанні інтелектуальних, сенсомоторних, емоційно-вольових компонентів вони в різних видах діяльності розвиваються нерівномірно. У результаті порівняльного аналізу сутності, змісту понять «професійно значущі якості» і «професійна компетентність» автором виявлено взаємозв'язок цих понять, їх відмінності та

особливості формування: професійно значущі якості розглядаються як один із чинників формування професійної компетентності.

Доведено, що на відміну від професійно значущих якостей професійна компетентність обов'язково є тільки результатом професійної підготовки, тоді коли професійно значущі якості є і природно обумовленими, і набутими; у залежності від педагогічних умов формуються як професійно значущі якості, так і професійна компетентність; професійно значущі якості є багатофункціональними як і професійна компетентність, разом з тим, кожна професія або посада має свій набір цих якостей.

Розкрито сутність і зміст професійно значущих якостей цих фахівців, визначено критерії, показники та рівні їх сформованості; виявлено протиріччя між вимогами роботодавців і рівнем готовності до виконання професійних завдань випускниками.

Проведено всебічний аналіз освітньо-кваліфікаційної характеристики, функціонально-посадових обов'язків різних типів посад для фахівців з управління персоналом та економіки праці, що у методологічному плані показав особливості формування їх професійно значущих якостей у процесі фахової підготовки; розроблено систему професійно значущих якостей фахівця з управління персоналом та економіки праці; виокремлено основні професійні ролі фахівців з управління персоналом та економіки праці: *менеджер, економіст, технолог, коуч*.

Теоретично обґрунтовано механізм діагностики професійно значущих якостей студентів.

Запроваджено в освітній процес педагогічний інструментарій, що ґрунтується на інтерактивній взаємодії педагогічного колективу вищого навчального закладу і студентів, роботодавців.

Розроблено модель формування професійно значущих якостей майбутніх фахівців з управління персоналом та економіки праці у процесі фахової підготовки, яка має поетапну структуру і містить блоки: діагностико-

консультативний, організаційний, діагностико-корекційний, змістовно-конструктивний, діагностико-результативний.

4. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Основні положення дисертації є науково обґрунтованими та аргументованими.

Вважаємо, що всі рекомендації автора щодо ефективного формування професійно значущих якостей майбутніх фахівців з управління персоналом та економіки праці є науково коректними, вони сформульовані на основі аналізу отриманих теоретичним та експериментальним шляхом результатів. Висновки до розділів та загальні висновки є узагальненим звітом з елементами аналізу щодо поступового виконання завдань із реалізації мети щодо вивчення, удосконалення та якісного перетворення предмета наукового дослідження.

5.Значення для науки і практики отриманих результатів

У дисертації Головач Н.В. запропоновані нові, раніше не захищені теоретичні положення та отримані експериментальним шляхом результати, які свідчать про ефективність педагогічних умов та продуктивність моделі, результативність навчального забезпечення та науково-методичного супроводу фахової підготовки майбутніх фахівців з управління персоналом та економіки праці, про доведення наукової гіпотези дослідження.

Суттєвим у напрямі оптимізації фахової підготовки майбутніх фахівців з управління персоналом та економіки праці виявилось використання профорієнтаційної комп'ютерної програми «Обери свій професійний шлях» (Свідоцтво про реєстрацію авторського права та твір №34932 від 13.09.2010 р.); навчальний план, доповнений дисциплінами, що формують всі необхідні професійно значущі якості бакалавра з управління персоналом та економіки праці; оновлений зміст освітньо-кваліфікаційної характеристики бакалавра з управління персоналом та економіки праці; комплекси тренінгів за визначеними дисертанткою професійними ролями; спецкурс «Просемінар з економіки та

управління персоналом»; методику інтегральної оцінки рівня сформованості та методику оцінки відповідності професійно значущих якостей майбутніх фахівців з управління персоналом та економіки праці вимогам ринку праці за професійними ролями.

Про значущість та універсальність цих результатів свідчать документи щодо їх упровадження в навчальний процес п'яти ВНЗ.

Основні наукові результати дисертаційної роботи висвітлено в 22 публікаціях, серед яких: 9 статей у наукових фахових виданнях України, з них 2 включені до міжнародних наукометричних баз; 1 стаття в зарубіжному науковому фаховому виданні; 1 свідоцтво про реєстрацію авторських прав на твір; 3 статті у наукових виданнях; 8 статей у збірниках наукових праць та матеріалах конференцій, з них 1 включена до міжнародних наукометричних баз.

6. Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації

Основні положення й одержані результати дисертаційної роботи, комп'ютерної програма, зміст освітньо-кваліфікаційної характеристики бакалавра з управління персоналом та економіки праці; комплекси тренінгів за визначеними дисертанткою професійними ролями; спецкурс «Просемінар з економіки та управління персоналом» можуть бути використані в процесі модернізації вітчизняної системи вищої освіти, зокрема в діяльності вищих навчальних закладів при розробці проектів, навчальних планів, програм професійного розвитку, кваліфікаційних вимог до професійної діяльності фахівців, а також стати підґрунтям для проведення теоретичних та експериментальних досліджень у галузі теорії й методики професійної освіти.

7. Оцінка змісту дисертації, її завершеність у цілому

Дисертаційна робота має традиційну для кандидатської дисертації за спеціальністю 13.00.04 структуру. Вона складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків.

У її змісті представлено теоретичний аспект аналізу досліджуваної проблеми, обґрунтовано педагогічні умови формування професійно значущих якостей майбутніх фахівців з управління персоналом та економіки праці, описано результати, отримані експериментальним шляхом.

Кандидатська дисертація Головач є логічно, змістовно, структурно завершеною самостійною науковою працею, в якій подано результати наукового та методично коректного здійснення педагогічного дослідження з теорії і методики формування професійно значущих якостей майбутніх фахівців з управління персоналом та економіки праці.

8. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації

Загалом позитивно оцінюючи результати наукового доробку автора, представлені в дисертації, авторефераті, публікаціях, вважаємо доцільним висловлення окремих зауважень, обґрунтування деяких дискусійних положень та побажань.

1. У підрозділі 1.1. дисертантка детально аналізує поняття «професійно значущі якості», «здібність», «здатність», «вміння», «особливість», «риса», «властивість». Враховуючи наявні напрацювання щодо характеристики суті цих дефініцій у ряді досліджень, автору вартувало обмежитись посиланнями на наявні дослідження, або виокремити особливості їх сутнісних характеристик, що мають пряме відношення до предмету дослідження. Водночас, бажано було більш детально подати науково-теоретичне обґрунтування головної категорії дослідження «професійно значущі якості», звернувши особливу увагу на аналіз спільних і відмінних особливостей між "професійною компетентністю", "професійною компетенцією" і "професійною діяльністю".

2. Враховуючи історичні реалії сьогодення, було б доцільно чітко виокремити науковий внесок зарубіжних і українських учених у дослідження проблеми цінностей в освіті.

3. Потребують уточнення автором дослідження дефініція поняття «компетенція» та «компетентність» та структура даних феноменів. Не зрозуміло

яке означення або тлумачення компетентності дає автор, або чітку позицію з науковців автор підтримує та погоджується в означенні цих дефініцій.

4. На стор. 71-72 розкрито структура особистісних професійно значущих якостей та виокремлено їхні групи. Вважаю, що дисертація тільки виграла, якщо б до цієї структури було включено емоційний інтелект як чинник соціально-психологічної адаптації до професійної діяльності.

5. Виділені автором у другому розділі педагогічні умови (запровадження в практику вищих навчальних закладів науково-обґрунтованого змісту освітнього процесу для вдосконалення формування професійно значущих якостей майбутніх фахівців у розрізі професійних ролей; застосування теоретично обґрунтованого та експериментально перевіреного механізму діагностики професійно значущих якостей майбутніх фахівців; використання педагогічного інструментарію, що ґрунтується на інтерактивній взаємодії педагогічного колективу вищого навчального закладу і студентів, а також роботодавців) потребують більш глибокого обґрунтування. Слід довести, на основі яких саме досліджень науковців виокремлено представлені педагогічні умови.

6. Дискусійним є й наступне положення: автором представлена структура професійно значущих якостей та виокремлено групи професійно значущих якостей, для перевірки сформованості кожної з цих груп повинні бути обґрунтовані відповідні критерії. Однак в описі результатів експериментального дослідження мова йде про те, що перевірялась вираженість того чи іншого критерію. Що доречно перевіряти: сформованість компонентів чи вираженість критеріїв? Вважаю, що матеріал щодо компонентів, критеріїв, показників експериментального дослідження краще було б відобразити у вигляді таблиці, де чітко викласти, співвідношення критеріїв та показників, окреслити методики дослідження.

7. Проведення педагогічного експерименту локалізоване тільки межами Києва. Для можливості порівняльного аналізу отриманих результатів у різних

регіонах країни виправдано було б задіяти в експериментальній роботі студентів та педагогів ВНЗ, розташованих в інших областях України.

8. У дисертації наведено значну кількість цікавих методик, які можна успішно використовувати для діагностики професійно значущих якостей. Проте в тексті автореферату вони не знайшли відображення.

9. В змістовно-конструктивному блоці моделі формування професійно значущих якостей майбутніх фахівців з управління персоналом та економіки праці у процесі фахової підготовки виділені методи активізації процесу професійної підготовки, що суттєво впливає на рівень сформованості професійно значущих якостей. Однак в роботі не знайшло достатнього висвітлення розкриття їх змісту (с. 148-151).

10. У дослідженні наявні деякі недоліки у мовно-стилістичному оформленні окремих речень.

Водночас вважаємо, що вказані зауваження мають дискусійний характер та можуть враховані у подальшій науковій роботі Головач Наталії Василівни.

9. Повнота викладення результатів в опублікованих працях

Результати опанованої дисертаційної роботи на достатньому рівні висвітлені у публікаціях автора. Вони відображені в 22 публікаціях, серед яких: 9 статей у наукових фахових виданнях України, з них 2 включені до міжнародних наукометричних баз; 1 стаття в зарубіжному науковому фаховому виданні; 1 свідоцтво про реєстрацію авторських прав на твір; 3 статті у наукових виданнях; 8 статей у збірниках наукових праць та матеріалах конференцій, з них 1 включена до міжнародних наукометричних баз.

10. Ідентичність змісту автореферату і основних положень дисертації

Зміст автореферату є ідентичним основним положенням дисертації. Відповідними є висновки до всіх розділів, загальні висновки, дефініції ключових понять з проблеми дослідження. Структура, смислові зв'язки змісту автореферату адекватні структурі та логіці змісту дисертації. Відповідним є

також подання наукових результатів, отриманих у процесі проведення теоретико-експериментального дослідження.

11. Висновок

Дисертаційна робота на тему «Формування професійно значущих якостей майбутніх фахівців з управління персоналом та економіки праці у процесі фахової підготовки» виконана вперше і поглиблює існуючі знання педагогічної науки, а саме є суттєвим внеском до теорії і методики професійної освіти.

Дисертація є завершеною, самостійною кваліфікаційною науковою працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані та практично цінні результати, що вирішують важливу наукову проблему.

Актуальність обраної теми дисертації, ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, новизна та повнота викладу в опублікованих працях повністю відповідають вимогам до кандидатських дисертацій.

Зазначене дає і підстави вважати, що дисертаційна робота на тему «Формування професійно значущих якостей майбутніх фахівців з управління персоналом та економіки праці у процесі фахової підготовки», представлена на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук, відповідає вимогам пунктів 9, 11, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України №567 від 24 липня 2013 року, а її автор – Головач Наталія Василівна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент –

доктор педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри педагогіки і психології
дошкільної освіти та дитячої творчості
Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова

